

**МЕТАЛОГІЧНІ ЗАСОБИ У ВІРШОВАНИХ ТВОРАХ
СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА РАНЬОГО ЕТАПУ
ТВОРЧОСТІ (1863 – 1867 РР.)**

Борис БУНЧУК,

Чернівецький національний університет імені Ю.Федьковича,
Чернівці (Україна)

Тетяна НИКИФОРУК,

Буковинський державний медичний університет, Чернівці (Україна)
kuryluk235@ukr.net

**METALOGICAL MEANS IN THE POETIC WORKS
OF SYDOR VOROBKEVYCH OF THE EARLY STAGE
OF CREATIVITY (1863 - 1867)**

Borys BUNCHUK,

Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi (Ukraine),

Tetyana NYKYFORUK,

Bukovinian State Medical University, Chernivtsi (Ukraine),

ORCID ID:0000-0003-1840-3580

Borys Bunchuk, Tetyana Nykyforuk. Metalogical means in the poetic works of Sydor Vorobkevych of the early stage of creativity (1863 - 1867). The first stage of S. Vorobkevych's poetic work determines the search for various forms. The poet worked in various genres, actively used metalogical means of expressing the artistic language of his texts. **The purpose** of this study is to clarify the specifics of the poetics of the poetic works of S. Vorobkevych in terms of metalogical means. **Research methods** are predetermined by the purpose and tasks of the work, the object of research and are complex. The hermeneutic method and the method of slow reading (the method of receptive poetics) were practiced, aimed to reveal S. Vorobkevych artistic means, interpret his works. Formal method based on the use of statistics, quantitative processing of the material, aimed to analyze the aspects of versification, has been applied. The novelty of the article is that it comprehensively conducted a comprehensive study of the poetics of the poetic works of Sidor Vorobkevych early stage of creativity (1863 - 1867) in the metalogical aspect. Particular attention should be paid to the „frequency coefficient” principle (FC), which is the ratio of the poetic element to the number of lines. This approach made it possible to obtain objective conclusions regarding the various components of poetry of the writer. **Conclusions.** Analysis of metalogical means showed that S. Vorobkevych actively used metaphors (FC – 0.045), comparison (FC – 0.004). Rarely used metonymy (FC – 0.001), moderately represented hyperbole, synecdoche, comparisons, euphemisms. A small percentage of frequency is offset by the diversity of tropes.

Key words: poetics, metalogy, metaphor, comparison, epithets, frequency coefficient.

Вступ. Рання творчість С. Воробкевича була найбільш плідною. Цьому сприяло середовище та спілкування поета. Після закінчення семінарії С. Воробкевич одружився з Леонтиною Бендєвською і поїхав працювати священником у гірські села Буковини – в Давидени і Руську Молдовицю, де провів майже сім років. Зелені краєвиди, життя гуцулів надихали його творчу уяву. Він активно займається самоосвітою, удосконалює знання мови, збирає фольклор, пише твори, листується з львівськими друзями – Б. Дідицьким, Д. Тянькевичем, котрі надсилали йому твори українських та світових класиків (І. Котляревського, Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, М. Гоголя тощо). П. Никоненко та М. Юрійчук зазначають, що свої перші вірші С. Воробкевич почав писати під час навчання в духовній семінарії 1856–1860. У 1862 році С. Воробкевич, перебуваючи на весіллі друга, знайомиться з Юліаном Никоровичем – прогресивним культурним діячем, читає йому свої вірші та співає власні пісні. Поезії сподобалися Ю. Никоровичу і завдяки його підтримці сім з них – “То наші любі високі Карпати”, “Розлука козака” “Козак

Зозуля”, “Чому русин плаче”, “Де серце моє”, “Мельнички дочка” і “Фага моргана” – були опубліковані у 1863 році під загальною назвою “Думки з Буковини”. С. Воробкевич в одному з листів німецькою мовою широко висловлював своє захоплення першими публікаціями: “Дружній прийом і прихильна критика моїх поетичних первістків принесли мені надзвичайну радість... Я дуже радий, що можу інколи підспівувати звукам болю чи радості мого народу” (за перекладом І. М. Гнатюка). У цей час написано більше сотні поетичних творів, 36 з яких письменник опублікував у часописах “Галичанин”, “Слово”, “Нива”, “Правда”, “Голос народний”.

Перший етап поетичної творчості С. Воробкевича детермінує пошук різноманітних форм. Поет працював у різних жанрах, активно використовував металоґічні, синтаксичні та фонічні засоби увиразнення художньої мови своїх текстів, експериментував із силабічними, рідше силабо-тонічними розмірами.

Історіографія. Автори “Літературознавчого словника -довідника” (1997) вважають, що суть цього терміна полягає у вживанні слів у переносному значенні, що є

¹ Nykyforuk T. Zvukova orhanizatsiia poetychnykh tvoriv Sydora Vorobkevycha druhoho periodu tvorchosti (1868 – 1875) [Sound organization of poetic works of Sidor Vorobkevych of the second period of creativity (1868 – 1875)], Filolohichniy diskurs [zb. nauk. prats] [Philological discourse [col. science. work], hol. red. V. Matsko. Khmelnytskyi : Instytut literatury imeni T. Shevchenka Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy Khmelnytska humanitarno-pedahohichna akademiia, 2018, Vyp. 7, P. 117–131 [in Ukrainian].

основною розбудови тропів². А. Ткаченко в „Мистецтві слова” зазначив: „Для того, щоб розкривати нові означувальні валентності, слово має вступити у співвідношення, зв’язки з іншими словами, переносити якість властивості означених ним предметів, явищ, понять на інші й навпаки. В міру осягнення їх усезагального зв’язку та взаємозумовленості з’являються нові і нові, практично невичерпні зіставлення, співвіднесення, протиставлення, перенесення, асоціації, відбувається осягнення й творення світу та естетичне переживання цього процесу”³. Йдеться про слова, вжиті в переносному значенні, що позначені терміном – “троп”.

Цікавим є характеристика тропа у словнику за редакцією Я. Славинського “Троп – спеціальне семантичне тлумачення, що виникло з незвичайного вживання, зміни і зв’язку слів, характерне для поетичної мови, риторичного стилю. Описане через класичну риторичну і поетику як загальний рід поетичних фігур, а також як окреме від них інформування стилю, найбільш вишукане і недоступне для звичної мови. Сюди зараховуємо метафору і споріднену з нею метонімію, синекдоху, перефраз, антономазію, гіперболу, літоту, а іноді також іронію”⁴. Автори “Літературознавчого словника-довідника” додають до тропів ще епітет, порівняння та інші засоби поетичного мовлення. З-поміж наявних класифікацій за основу візьмемо запропоновану А. Ткаченко.

Найбільш уживаним з-поміж тропів є епітет – “один із основних тропів поетичного мовлення, призначений підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища і потрапивши в нове семантичне поле, збагачувати це поле новим емоційним чи смисловим нюансом”⁵. Епітет називають образним або художнім означенням на протилежну логічним означенням. Маємо найрізноманітніші погляди щодо їх розмежування. І. Качуровський, уважаючи, що в художньому тексті будь-яке означення є епітетом, не визнає їх диференціації. Ми розмежуємо логічні означення і епітети; у процесі аналізу творів С. Воробкевича враховуємо лише епітети.

Виклад основного матеріалу. Поетичній творчості С. Воробкевича властиве використання логічних означень і здебільшого епітетів, властивих народнописанній, фольклорній ліриці: Вже на білім світі / тут нема нікого, / хто б потішив щирим словом / хлопця молодого.

Оказіональні епітети: Забули темні, помрачені / за божу кару, божий гнів. Частотний коефіцієнт епітета у віршах С. Воробкевича становить 0,3.

Розглянемо порівняння в поезіях буковинця. Частотний коефіцієнт порівнянь у ранній період творчості Сидора Воробкевича становить 0,044.

Дослідники поділяють порівняння на прості та розгорнуті. У поетичній спадщині С. Воробкевича першого періоду творчості кількісно переважають прості порівняння, утворені за допомогою сполучників (64,13 %). У ліриці поет найчастіше використовував загальнозживані

сполучникові порівняння, наприклад: Мені легко стане, / мов камінь із груди. Такі порівняння наявні й у баладах та віршованих оповіданнях. У творі „Кифор та Гануся” фіксуємо таке порівняння: Мов та квітка підкошена / против сонця в поли, / в’яне, сохне Ганусенька / у жалю поволі.

У ліричних творах С. Воробкевич широко застосовує індивідуально-авторські сполучникові порівняння: Знаю добре, чом у вечір / зірниця ясененька / так на мене сумно зорить, / як та рідна ненька. Щодо ліро-епосу, то наведемо зразок такого порівняння з твору „Соловій-чародій”: Чому личко так поблідло, наче встала з гробу? / Скажи, скажи, що на серці носиш за хоробу?.

Поет використовує також безсполучникові порівняння, які творяться за допомогою предиката: Гнетуть они братів своїх / ще гірше лютих ворогів та ін. Прикладами безсполучникових загальнозживаних порівнянь є такі: Тогди прийди, дівчино, червоненька калино!; Преси мамку, нехай Катерину возьме в хату за свою дитину. Наведемо також зразки індивідуально-авторських безсполучникових порівнянь: Скажи мені, Україно, сердешна сестрице, / незабута дружино, сизая орлице!⁶; Надіє прекрасна, / Руси зірко ясна!

У ліричних творах нараховуємо 10 порівнянь (34 %) з пропуском сполучникової компаративної зв’язки. Серед них загальнозживані: Знаю я, чому щечечеш / на стрісі раненько, / ластівочко чорнокрила, / дружино-серденько!

У сегменті балад та віршованих оповідань так само знаходимо порівняння такого типу, зокрема в поезії “Черемош-лікар”: Чому сидиш, сумуєш, / ти моя фіялко?.

Яскраво представлено індивідуально-авторські порівняння: Ані роду, ні дружини, / весь світ – гріб великий. У баладі “Кожда слабість лік свій має”: Не раз ненька питає ся “Що тобі, дитино? / Чому плачеш і зітхаєш, добрітко-малино?”.

Порівняння у формі орудного відмінка іменника становлять 7,5 % від загальної кількості порівнянь: Де їм думати про те, що буде, сьвіт їм ще раєм, бо молоді⁷.

З-поміж балад та віршованих оповідань виокремлюємо такого зразка порівняння у творі “Соловій-чародій”: За миленьким, бабусенько, личенько змарніло, / снігом білим, калиновим цвітом побліло; у віршованому оповіданні “Скалозуб”: Чорне море грає, бушує, гукає, / мутнії хвилі горою здіймає; “Кифор і Гануся”: А вже зорі криваві / сьвіт заповідають, / і ворони чорнопері / хмаров налітають.

Лише 3,4 % від загальної кількості становлять розгорнуті порівняння, побудована “на єдиному, проте деталізованому зіставленні, завдяки розростанню якого витворюється поширене уподібнення”⁸: Тут і пісні не так складно, / як у нас співають, / мов у путах, у залізних, / танцюють, гуляють⁹.

Приклад розгорнутого і заперечного порівняння фіксуємо в ліричних рядках твору “Кифор і Гануся”: То не

² Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk [Literary dictionary-reference book], R. Hromiak [ta in.], Kyiv: Akademiia, 1997, P. 455 [in Ukrainian].

³ Tkachenko A. *Mystetstvo slova: Vstup do literaturoznavstva* : [pidruchnyk dlia studentiv humanitarnykh spetsialnostei VNZ] [The art of the word: Introduction to literary criticism], 2-e vyd., vypr. i dopovn, Kyiv : Kyivskiy universytet, 2003, P. 240-241 [in Ukrainian].

⁴ Pidruchnyi slovnyk literaturoznavchykh terminiv [Handy dictionary of literary terms], za red. Ya. Slavinskoho [ta in.], Varshava, 2005, P. 323 [in Ukrainian].

⁵ Tkachenko A. *Mystetstvo slova: Vstup do literaturoznavstva...* op.cit., P. 245 [in Ukrainian].

⁶ Ibidem, P. 64, 59, 265, 32, 235, 59, 20, 25, 53, 238, 67, 240.

⁷ Ibidem, P. 72, 235, 253, 70.

⁸ Tkachenko A. *Mystetstvo slova: Vstup do literaturoznavstva...* op.cit., P. 245 [in Ukrainian].

⁹ Ibidem, P. 61.

темна, чорна хмара / сонце заступає, / ой то ворожба тугою / серце обливає; / жаль і горе, мов гадуки, / у серденьку впились, / Ганусеньці молодії / літа затроїлись. / Наче верба над водою / гіля розпустила, дівчинонька помарніла / й слізки ся умила¹⁰. Такі комбіновані порівняння трапляються досить часто, що засвідчує високий рівень образного уявлення і майстерності поета.

За визначенням А. Ткаченка, “метафора – один з основних тропів, що полягає в перенесенні властивостей і ознак якогось предмета, явища, стану, аспекту буття на інші за принципом уподібнення / розподібнення”¹¹. Учений пропонує класифікувати метафору так: оживлення, уречевлення, міжперсонне у(роз)подібнення та позаперсонне.

Частотний коефіцієнт метафори в ранній, перший період творчості Сидора Воробкевича становить 0,045.

Найчастіше буковинець застосовує оживлення – у 74,5 % контекстів. 10 % прикладів – це побутова чи „заяложена” метафора, про високу якість і художність якої навряд чи можна говорити: І цілує, і милує, в очи зазирає, / а з охоти бідне серце плаче, умирає¹². Якщо говорити про застосування цього художнього засобу як показника майстерності поета, то такими можуть слугувати 90 % прикладів оживлення: Київ славний, злотоверхий / з баштами й церквами / зажурився, засмутився, / бо в нім тихо стало¹³.

У творі “Мурашка” автор використав так само оживлення: Побачивши Ладичинську / високу могилу, / усміхнулася Україна / та й заголосила¹⁴.

Чимало поетових метафор мають глибоку традицію і вкорінені у фольклор, зокрема це репрезентовано в поемах: Горить ватра на дарабі, вітрець повіває, / полониною флюяра плаче і ридає¹⁵, а також у творі “Скалозуб”: Де Дніпро по скелях грає, / де козацтво, де лицарство¹⁶.

Нечасто буковинський поет використовує оречевлення (3,35 %): Всі серденька здеревіли, / тяжким сном заснули¹⁷.

Засвідчено кілька прикладів міжперсонного уподібнення (12 %), як-от: Всюди на могилах / ворони голосять¹⁸; Коник ірже та й думає¹⁹.

Деякі з міжперсонних уподібнень засвоєні з народної творчості: Сумно в гаю зозуля кувала / і до мамки слізно промовляла; Чув я дитинов за райські птахи, / що раз у раю співали, літали²⁰ тощо.

З-поміж позаперсонних уподібнень (10 %), використаних поетом у перший період творчості, виокремлюємо: Де-сьте ся поділи, / часи золотії?; І на віки вже забула / ниви золотії; Дніпро старий, сивий батько / заграє, заgrimів водами.

Найбільш зручною є класифікація метонімії, запропонована А. Ткаченком, який за основу взяв класифікацію П. Волинського, але суттєво її доповнив і

виділив такі групи: 1) ім’я творця замість його творів; 2) назва матеріалу замість речі, виготовленої з нього; 3) назва вмістилища замість вмісту; 4) назва якоїсь речової ознаки замість людини (гурту, колективу, соціальної чи національної диференціації тощо); 5) назва місця помешкання чи перебування людей замість самих мешканців чи їхніх дій; 6) назва властивості чи якості замість їх носія; 7) назва одномоментної зовнішньої дії замість її внутрішньої мотивації (наслідок замість причини); 8) кількісна метонімія, або синекдоха²¹.

У творах, що репрезентують ранній період творчості митця, поет нечасто використовує цей троп (ЧК – 0,001). Ось приклад, який ілюструє четвертий пункт класифікації: Всюди чорнобрива / про хлопця гадає²², фіксуємо тропи, що стосуються шостого пункту класифікації: Зайшло сонце нічку спати за високі гори; Пане-брате товаришу, / сідлай вороного.

На відміну від більшості вчених, які традиційно виділяють три види синекдохи (видавання частини замість цілого, однини замість множини і виду замість роду), А. Ткаченко розрізняє аж десять її різновидів: а) частина замість цілого; б) ціле замість частини; в) однина замість множини; г) множина замість однини; г) загальні імена у значенні власних; д) власні імена у значенні загальних; е) рід замість виду; е) вид замість роду; ж) означена величина замість неозначеної; з) неозначена величина замість означеної.

Частотний коефіцієнт синекдохи в ранній творчості С. Воробкевича становить 0,011. Найактивніше письменник застосовує саме кількісну метонімію (у більше як 90 % випадків). Із зазначених вище десяти різновидів синекдохи засвідчено приклади семи:

1)на означення частини замість цілого (34,2 %): Де співає чорнобрива / пісню про любов;

2)ціле замість частини (10,5 %): Бодай тебе, вівчарику, добро не минуло, що нагадав сопілкою серцю, що забуло;

3)використання однини замість множини (18,45%): Вмирай, вмирай, віще серце, згасай, руске око!;

4)на означення множини замість однини (2,6 %): За бандуру злотострунну, / за Боянів давних;

5)використання загальних імен у значенні власних (2,6 %): За бандуру злотострунну, / за Боянів давних;

6)використання означеної величини замість неозначеної (18,4 %): Літ вже трийцять проминуло, / гуцул не вернув ся;

7)неозначена величина замість означеної (13,1 %): Ой, ще не одному / сивоусу Запорожцю²³;

Звертається поет у своїй творчості першого періоду і до іронії. Іронію С. Воробкевич використав у вірші “Мав я рожу білу, красну...”.

На рівні тропів С. Воробкевич використовує

¹⁰ Ibidem, P. 264.

¹¹ Tkachenko A. Mystetstvo slova: Vstup do literaturoznavstva... op.cit., P. 250 [in Ukrainian].

¹² Ibidem, P. 18.

¹³ Ibidem, P. 49.

¹⁴ Ibidem, P. 246.

¹⁵ Ibidem, P. 28.

¹⁶ Ibidem, P. 256.

¹⁷ Ibidem, P. 25.

¹⁸ Ibidem, P. 15.

¹⁹ Ibidem, P. 19.

²⁰ Ibidem, P. 19, 11, 16, 33, 241.

²¹ Tkachenko A. Mystetstvo slova: Vstup do literaturoznavstva... op.cit., P. 245 [in Ukrainian].

²² Ibidem, P. 14, P. 28, P. 56.

²³ Ibidem, P. 53, 71, 25, 26, 57, 60.

евфемізми (ЧК – 0,0039): Рятували волю / лягали головами / на широкім полію.

Одиничне застосування оксиморона в письменника має такий вигляд: Глибінь бездонну вже проминули.

Серед інших тропів С. Воробкевич вдається до гіперболи та мейозису.

Частотний коефіцієнт використання гіперболи С. Воробкевичем становить 0,0054. Найяскравіші приклади: Надіває аж 12 волохатих кожухів; Хвилі здіймаєш, ними під небо сягаш.

С. Воробкевич лише кілька разів застосовує мейозис – художнє применшення: То не можу ані раз / лізти через перелаз; Дала ж мені ворожбитка любистку листочок²⁴.

Висновок. Аналіз металогічних засобів показав, що С. Воробкевич активно використовував метафори (ЧК – 0,045), порівняння (0,004). Найрідше застосовано метонімію (0,001), помірно представлені гіпербола, синекдоха, порівняння, евфемізми. Невеликий відсоток частотності компенсується розмаїтістю тропів.

Бунчук Борис – доктор філологічних наук, професор, декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: українська поезія, поетика віршованих творів, версифікація. Автор багатьох наукових праць, у тому числі монографії «Версифікація

Івана Франка» (2000).

Bunchuk Boris – Doctor of Philological Sciences, professor, Dean of the faculty of Philology of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University. Research interests: Ukrainian poetry, poetics, poetic works, versification. He is also the author of many scientific publications, including the monograph “The versification of Ivan Franko» (2000).

Никифорук Тетяна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету. Автор понад 80 науково-методичних публікацій. Виконавчий редактор спільного українсько-румунського наукового журналу “Актуальні питання суспільних наук та історії медицини”. Коло наукових інтересів: теорія віриознавства загалом та поетика віршованих творів С. Воробкевича, викладання української мови як іноземної.

Nykyforuk Tetiana – PhD, Associate Professor of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies in Bukovynian State Medical University. Author of over 80 scientific and methodological articles. Executive secretary of Ukrainian-Romanian scientific journal “Current Issues of Social Studies and History of Medicine”. Scientific research interests: the creation of poetry and poetics of S. Vorobkevych’s verses, teaching of Ukrainian language as a foreign language.

Received: 12.05.2022

Advance Access Published: June, 2022

© B. Bunchuk, T. Nykyforuk, 2022

²⁴ Ibidem, P. 49, 41, 70, 253, 21, 23.